

महाराष्ट्र भूगोल व जिल्हानिहाय अटलास

36 जिल्हे (6 विभाग) • नद्या-धरणे-शिखरे • किल्ले-वने-
जनगणना

कृषी • खनिजे • पर्यटन • इतिहास • वाहतूक + 45 सराव प्रश्न

28

पाने

45

प्रश्न

3

भाषा

MPSC • तलाठी • पोलीस भरती • गट-ब साठी

प्रत्येक जिल्ह्याची ओळख + 9 विषय-सारण्या + 3 सराव सेट्स
उत्तरतालिका प्रोग्रॅमने तपासलेली • द्रुत उजळणी पाने शेवटी

⚠ प्रामाणिक सूचना: हे **स्वतः तयार केलेले सराव नोट्स** आहेत – अधिकृत
प्रश्नपत्रिकांचे उतारे ("PYQ") नाहीत.

आकडे-सीमा वेळानुसार बदलू शकतात; अभ्यासक्रम-अधिसूचनेसाठी नेहमी
mpsc.gov.in / maharashtra.gov.in पाहा.

www.knikviradigital.in

□ महाराष्ट्रातील 6 महसूली विभाग — 36 जिल्हे एका नजरेत

विभाग	जिल्हे	जिल्ह्यांची नावे	ओळख
कोकण	7	मुंबई शहर · मुंबई उपनगर · ठाणे · पालघर · रायगड · रत्नागिरी · सिंधुदुर्ग	समुद्रकिनारा · मुंबई · हापूस आंबा · बीच
पुणे	5	पुणे · सातारा · सांगली · कोल्हापूर · सोलापूर	शिक्षण-संस्कृती · ऊस-साखर · IT
नाशिक	5	नाशिक · अहिल्यानगर · धुळे · नंदुरबार · जळगाव	द्राक्षे-कांदा · खानदेश · त्र्यंबकेश्वर
छ. संभाजीनगर	8	छ. संभाजीनगर · जालना · बीड · धाराशिव · लातूर · नांदेड · हिंगोली · परभणी	मराठवाडा · ज्योतिर्लिंगे · तूरदाळ
अमरावती	5	अमरावती · अकोला · बुलढाणा · वाशिम · यवतमाळ	पश्चिम विदर्भ · कापूस · मेळघाट
नागपूर	6	नागपूर · वर्धा · चंद्रपूर · गडचिरोली · भंडारा · गोंदिया	पूर्व विदर्भ · संत्री · वने-वाघ

□ एकूण: $7 + 5 + 5 + 8 + 5 + 6 = 36$ जिल्हे! — कोकण = किनारा, संभाजीनगर-अमरावती-नागपूर = मराठवाडा-विदर्भ

□ प्रसिद्ध किल्ले – 18

रायगड – शिवाजींची राजधानी (1674

राज्याभिषेक)

शिवनेरी – शिवाजींचा जन्म (1630); जुन्नर, पुणे

सिंहगड – तानाजीचा रणसंग्राम (1670)

पन्हाळा – कोल्हापूर; शिवाजी पलायन

(विशालगडाकडे)

प्रतापगड – अफझलखान वध (1659); सातारा

दौलताबाद (देवगिरी) – छ. संभाजीनगर जवळ;

यादव काळ

जंजिरा (मुरुड) – समुद्री अजिंक्य किल्ला

सिंधुदुर्ग – शिवाजी निर्मित समुद्री किल्ला

विजयदुर्ग – कोकणाचा युद्धकिल्ला; माळवन कडे

सुवर्णदुर्ग – हर्णाई (दापोली) किनारी समुद्री किल्ला

पुरंदर – 1665 तहानंतर परत जिंकला (1670); पुणे

शनिवारवाडा – पुणे; पेशव्यांची गदी

अजिंक्यतारा – सातारा; ताराबाई व सभा

हरिश्चंद्रगड – अहिल्यानगर; कोंकण कडा

लोहगड – खंडाळा; शिवाजींनी जिंकला (1648)

साळहेर – नाशिक; मराठ्यांचा मोठा मैदानी सामना
(1672)

तोरणा – शिवाजींनी जिंकलेला पहिला किल्ला
(1646)

राजगड – दुसरी राजधानी; पुणे जिल्हा

□ कारण पक्के करा: रायगड-राजधानी • शिवनेरी-जन्म • प्रतापगड-अफझलखान • सिंहगड-तानाजी • तोरणा-पहिला किल्ला

□ Knikvira Smart-Chain: 36 जिल्हे → 6 विभाग → 15 नद्या → 16 धरणे → 18 किल्ले → 12 रेकॉर्ड → 45 पठन

□ महाराष्ट्र प्रथम व विशेष — 12

क्षेत्रफळाने मोठा जिल्हा — अहिल्यानगर

(~17,048 किमी²)

लोकसंख्येने मोठा जिल्हा — मुंबई उपनगर

सर्वोच्च शिखर — कळसूबाई (1646 मी)

सर्वात लांब नदी (राज्यातील) — गोदावरी

सर्वात लांब किनारपट्टी — कोकण (~720

किमी)

देशातील पहिला सहकारी साखर कारखाना —

प्रवरानगर, अहिल्यानगर (1948)

देशातील पहिले महिला विद्यापीठ — SNT, मुंबई (1916; डॉ. धोंडो केशव कर्वे)

राज्यातील पहिले व सर्वात जुने राष्ट्रीय उद्यान —

ताडोबा, चंद्रपूर (1955)

राज्यातील मोठे जलविद्युत केंद्र — कोयना

(~1960 MW)

दुसरी राजधानी — नागपूर (हिवाळी

अधिवेशनाचे वेध)

मुंबई — भारताची आर्थिक व सिने-राजधानी

पहिले मराठी वर्तमानपत्र — दर्पण (1832,

बाळशास्त्री जांभेकर)

□ हे 12 मुद्दे म्हणजे परीक्षेचे "आवडते मुद्दे" — अक्षरशः पाठ करा!

□ उत्तरतालिका — सर्व सराव सेट्स (A1-A3)

सराव A1 — महाराष्ट्र भूगोल (15 प्रश्न)

१→१ · २→२ · ३→३ · ४→४ · ५→१ · ६→२ · ७→३ · ८→४ · ९→१ · १०→२ · ११→३ · १२→४ · १३→१ · १४→२ · १५→३

□ प्र.१→१ (~17,048 किमी² — गडचिरोली नव्हे!) · प्र.२→२ (1646 मी; अहिल्यानगर जिल्हा) · प्र.३→३ (1465 किमी; उगम त्र्यंबक) · प्र.४→४ (सातारा जिल्हा) · प्र.५→१ (6 महसूली विभाग) · प्र.६→२ (कोकण, पुणे, नाशिक, संभाजीनगर, अमरावती, नागपूर) · प्र.७→३ (उल्काखड्डा; रामसार स्थळ) · प्र.९→१ (ठाण्यातून वेगळा) · प्र.११→३ (मध्य महाराष्ट्र-विदर्भ पट्टा) · प्र.१२→४ (यशवंतराव चव्हाण) · प्र.१३→१ (~701 किमी) · प्र.१४→२ (संत्रा नगरी) · प्र.१५→३ (कृष्णेची उपनदी)

सराव A2 — जिल्हे व विभाग (15 प्रश्न)

१→४ · २→१ · ३→२ · ४→३ · ५→४ · ६→१ · ७→२ · ८→३ · ९→४ · १०→१ · ११→२ · १२→३ · १३→४ · १४→१ · १५→२

□ प्र.२→१ (बऱ्यांच चुकतात — नाशिक नव्हे!) · प्र.४→३ (देवगड (सिंधुदुर्ग) = हापूसचे मूळ घर) · प्र.५→४ (2012 नैसर्गिक वारसा) · प्र.६→१ (कांदा-द्राक्ष = नाशिक) · प्र.७→२ (आशियातील मोठी मंडई मानतात) · प्र.८→३ (गोदावरी उगम) · प्र.९→४ (वारकरी संप्रदायाचे केंद्र) · प्र.१०→१ (धाराशिव = पूर्वीचे उस्मानाबाद) · प्र.१२→३ (पन्हाळा किल्ला, चप्पलही!) · प्र.१४→१ (चंद्रपूर; 1955) · प्र.१५→२ (सुरजागड = लोह अयस्क खाण)

सराव A3 — किल्ले, इतिहास व मिश्र (15 प्रश्न)

१→३ · २→४ · ३→१ · ४→२ · ५→३ · ६→४ · ७→१ · ८→२ · ९→३ · १०→४ · ११→१ · १२→२ · १३→३ · १४→४ · १५→१

□ प्र.१→३ (1630; जुन्नर जवळ) · प्र.२→४ (1674) · प्र.३→१ (1646) · प्र.४→२ (1659; सातारा) · प्र.५→३ (मुरुड, रायगड) · प्र.६→४ (1670) · प्र.७→१ (राजा कृष्ण I) · प्र.८→२ (गोदावरी काठ) · प्र.९→३ (हैदराबाद संस्थान) · प्र.१०→४ (महाराष्ट्र दिन) · प्र.११→१ (मराठे vs अब्दाली) · प्र.१२→२ (यादव काळ) · प्र.१४→४ (1832; बाळशास्त्री जांभेकर) · प्र.१५→१ (1948)